

Centar za socio-ekonomske studije
Center for Socio-Economic Studies
Zentrum für soziale und wirtschaftliche Studien

populari
www.populari.org

Izgubljeni u prevodu

Bosanskohercegovačka apatija spram EU

Sarajevo, 26.07.2009.

Susret Europske Unije i bosanske apatije

Potpisivanjem Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SSP¹) sa Evropskom Unijom (EU) 2008. godine, Bosna i Hercegovina (BiH) je započela proces pristupanja Evropskoj Uniji. Na dan ceremonije, koja je odgađana dva mjeseca zbog problema pri prevodu obimnog dokumenta na 27 službenih jezika zemalja članica i jezika Bosne i Hercegovine, međunarodni Visoki Predstavnik u BiH i Specijalni Predstavnik EU u to vrijeme, Miroslav Lajčak, zaključio je da je “Evropska Unija upravo ponudila Bosni i Hercegovini evropsku perspektivu... ali od Bosne i Hercegovine zavisi koliko će taj proces trajati i kada će zemlja biti nagrađena članstvom u EU.”²

Ispunjavanje uslova iz SSP-a je težak zadatak. Zahtjeva od BH vlasti harmonizaciju zakona sa zakonima Evropske Unije do 2014. godine³; prvi korak na ovom putu - i preduslov za daljnji napredak - je prevođenje pravne stečevine EU, *acquis communautaire*⁴ (dalje u tekstu “acquis”) na zvanične jezike zemlje.⁵

Pristupanje Evropskoj uniji je vjerovatno jedno od nekolicine pitanja oko koga se predstavnici sva tri naroda slažu i koje zajednički podržavaju. Međutim, uprkos jedinstvenoj podršci EU integracijama, političari u BiH do sada nisu počeli ozbiljno raditi na ispunjavanju uslova iz SSP-a. Štaviše, do sredine 2009. godine, u Bosni i Hercegovini još nije ni započet sistematski proces prevođenja *acquis-a*, zakone Evropske Unije na njene službene jezike. Ništa bolje ne ilustruje apatiju BiH vlasti od izostanka akcije da se prevaziđe prva prepreka na putu ka EU: kako prevesti *acquis communautaire*.

Lingvistički ekvivalent penjanja na Mont Everest

Prevođenje evropskih zakona je veliki zadatak za svaku zemlju. U šali, prevodioci takav projekat nazivaju “lingvističkim ekvivalentom penjanja na Mont Everest.”⁶ U slučaju Bosne i Hercegovine, ovaj zadatak je još teži, jer BiH ima tri službena jezika (bosanski⁷, hrvatski i

¹ Sporazumi o stabilizaciji i pridruživanju su dio EU Procesu stabilizacije i pridruživanja, u kojima učestvuju sve zemlje Zapadnog Balkana, osim Kosova. SSP su sporazumi između zemalja Balkana i EU, sa fokusom na elemente kao što su jedinstveno tržište i postepeno uvođenje EU standarda u zemlje Balkana.

² Bosnia takes first step to EU membership,, Ponedjeljak, 16. Jun, 2008. godine, dostupno na: <http://uk.reuters.com/article/idUKL1627635420080616>

³ Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju, Član 8. i član 70.

⁴ Komponente EU zakonodavstva - *Acquis Communautaire* - su: primarna legislativa (sporazumi), sekundarna legislativa koja proizilazi iz sporazuma i precedentno pravo Sudova

⁵ Dostupnost EU zakona na službenim jezicima BiH je preduslov za harmonizaciju BiH pravnog sistema sa EU zakonodavstvom. (BiH Strategija EU integracija, Direkcija za evropske integracije, 2006. godine)

⁶ Centar za prevođenje Ministarstva Pravde Republike Armenije

⁷ Iako naziv “bosanski” sugeriše teritorijalnu pripadnost, te da je to naziv jezika koji se govori u cijeloj BiH, bosanski jezik je postao jezik samo jedne etničke grupe, Bošnjaka. Ovu činjenicu druge dvije etničke grupe (Srbi i Hrvati) koriste kao argument da bi odgovarajuće ime bilo bošnjački, a ne bosanski jezik. Međutim, zvanično ime je ostalo bosanski jezik.

srpski⁸), što mora biti uzeto u obzir prilikom prevođenja *acquis-a*. Troškovi, te ogroman napor potreban za prevođenje *acquis-a* na tri jezika su očigledni. Stoga je već 2004. godine studija koja je imala za cilj istražiti uslove potrebne za stvaranje “terminološke baze podataka,”⁹ koja će služiti za prevođenje *acquis-a*, predložila da se koristi jedan “ciljni jezik” za prevod, naglašavajući pri tom da se za takvo što mora osigurati “politička saglasnost.” Opcija odabira “ciljnog jezika” predlaže korištenje jednog od tri jezika konstitutivnih naroda u BiH za prevođenje *acquis-a*, uzimajući u obzir da su ta tri jezika međusobno razumljivi.¹⁰

Nadalje, ideja da se *acquis* prevede na jedan ciljni jezik postala je i zvanično prihvaćena.¹¹ Međutim, uprkos prihvatanju pristupa da je izbor ciljnog jezika preduslov da se krene naprijed, do sada *nije* donešena odluka niti iko zna koji će to jezik biti. Ne postoji čak ni otvorena debata oko toga koji će jezik biti izabran što bi trebalo prethoditi pregovorima koji će dovesti do političkog kompromisa. Za sve one koji su upoznati sa političkom scenom u BiH, ovo vjerovatno nije mnogo iznenađujuće.

Teoretski, ideja ciljnog jezika ima mnogo dobrih strana. Zaista, građani BiH nemaju problema pri komuniciranju i razumjevanju jedni drugih, nezavisno od toga kako zovu svoj maternji jezik. Prevođenje *acquis-a* na samo jedan jezik bi značajno smanjilo troškove i napore koji bi se trebali učiniti. Toliko o teoriji...

Međutim, novonastali jezički identiteti postali su ključni za ispoljavanje etničko-nacionalne pripadnosti, što je u današnjoj BiH veoma važno. Prihvatanje tri jezika može biti shvaćeno kao akt koji predstavlja postojanje multikulturnog i tolerantnog društva u BiH. U takvim okolnostima teško je vjerovati da će odluka da se odabere jedan ciljni jezik, čak i iz praktičnih razloga, biti donesena.

Cijena bosanske različitosti

Predviđanje novinarke Reuters-a Darie Sito Sučić, nedugo nakon potpisivanja Dejtonskog Mirovnog Sporazuma (DMS) 1995. godine, da će “planeri jezičke politike naučiti nove generacije u BiH kako da se međusobno *ne* razumiju”¹² se srećom još uvijek nije obistinilo. Nove generacije Bošnjaka, Hrvata i Srba koji odrastaju u BiH, iako često ne idu u iste škole, i dalje bez

⁸ Važno je napomenuti da postoji razlika između Srpskog jezika koji se koristi u Srbiji i Srpskog jezika koji se koristi u BiH, obzirom na narječje. Srpski jezik u Bosni koristi se ijekavicom, a Srpski jezik u Srbiji ekavicom.

⁹ Twinning Light projekat za odsjek za prevođenje u DEI-u (250,000 EURO, CARDS 2004)

¹⁰ U lingvistici, međusobna razumljivost jezika je veza među jezicima gdje govornici različitih, ali srodnih jezika razumiju jedni druge bez dodatnog napora. Ponekada se ovaj kriterij koristi kako bi se napravila razlika između jezika i dijalekata, iako su društveno-jezički faktori također bitni.

¹¹ Strategija integriranja Bosne i Hercegovine u Evropsku Uniju, Direkcija za evropske integracije, 2006. godina

¹² Fragmentacija srpsko-hrvatskog na tri nova jezika, Daria Sito Sučić, Sveska 2, Broj 24, 29. novembar 1996. godine, Institut za novinarstvo u tranziciji.

problema razumiju jedni druge. Čak i danas, mostarski Hrvati i mostarski Bošnjaci, koji žive odvojeni Neretvom, su po svom akcentu prepoznatljivi kao mostarci, a ne kao Hrvati ili Bošnjaci.

Bosna je uvijek bila multietničko društvo, dok je današnja BiH također i multi-jezičko društvo. Za vrijeme komunističke Jugoslavije, u Bosni i Hercegovini je korišten zajednički jezik, srpsko-hrvatski, ili hrvatsko-srpski, te su i latinično i ćirilično pismo bili podjednako zastupljeni.¹³ Nasilni izljevi nacionalizma sa početka 1990-ih, praćeni stvaranjem jezičkih granica koje su slijedile ratne linije razgraničenja u BiH, promijenili su ovu dinamiku - i ove granice su nastavile postojati i nakon rata. Novodefinisani jezici su postali sastavni dio nacionalnih/etničkih identiteta u poslijeratnoj BiH i sada su pitanje patriotizma i nacionalne pripadnosti. Čak je i trenutni BiH obrazovni sistem utemeljen na poštivanju prava na obrazovanje na maternjem jeziku.

Postojanje tri jezika u BiH nije samo pitanje nacionalnog identiteta, već ima i svoju pravnu osnovu. Već 1993. godine, u Republici Bosni i Hercegovini (RBiH) uvedena su tri službena jezika: bosanski, srpski i hrvatski.¹⁴ Trenutna praksa također zahtjeva da se zvanični dokumenti prevode na tri konstitutivna jezika: BiH Službeni Glasnik štampa sve dokumente na tri konstitutivna jezika još od 1997. godine;¹⁵ isto pravilo se odnosi i na sve međunarodne ugovore koje BiH potpisuje; Parlament BiH ima svoju prevodilačku službu, koja prevodi¹⁶ sve materijale za sjednice na tri jezika, a delegati se, na početku svog mandata, izjašnjavaju na kom jeziku žele da ih primaju.¹⁷ Čak i međunarodne organizacije koje su prisutne u BiH poštuju njenu trojezičnu politiku. Na primjer, Ured Visokog Predstavnik (OHR), tijelo koje nadgleda i tumači DMS u BiH, iako koristi Engleski kao službeni jezik, "iz kurtoazije" prevodi dokumente na bosanski, srpski i hrvatski jezik.

Sve ovo je, bez sumnje, veoma skupo i zahtjeva dosta vremena, ali se može smatrati cijenom kojom BiH plaća svoje različitosti. Naposljetku, to je BiH realnost i tako stvari stoje.

Ravno u cilj

Glavno tijelo odgovorno za koordinaciju procesa pristupanja EU u BiH, uključujući implementaciju SSP-a, je Direkcija za evropske integracije (DEI).¹⁸ Unutar DEI-a je Odjel za

¹³ Ustav SR BiH (1963), čl. 216. (Sl. list SR BiH, 14/63), Ustav SR BiH (1974), čl. 4. (Sl. list SR BiH, 4/74)

¹⁴ *Večernje novine*, 2. novembar 1994. godine; također: "Odgovori na naziv jezika Bošnjaka", Radoslav Dodig, STATUS Magazin za političku kulturu i pitanja društva, broj: 04 / 2004

¹⁵ Zakon o službenom glasilu Bosne i Hercegovine, Službeni Glasnik BiH 01/97

¹⁶ Zbog sličnosti u jeziku, prevod rade lektori, a ne prevodioci

¹⁷ Popularijev intervju sa Aleksandrom Aginčić – Lektorom za srpski jezik pri Odjelu za prevodenje u Parlamentu BiH, urađen 10. jula 2009. godine.

¹⁸ Direkcija za evropske integracije je formirana Odlukom vijeća Ministara, Službeni glasnik BiH: 38/2002., 18, decembar 2002. godine.

prevođenje koji je zadužen za prevođenje *acquis*-a na BH jezike. DEI je 2006. godine izdao dokument u kome su definisani prioriteti za BiH, na putu EU integracija.¹⁹ Ovaj 300 stranica dugačak dokument, posvećuje samo 3 stranice pitanju prevođenja *acquis*-a - iako je već tada moralo biti jasno da pitanje prevoda neće biti lako riješiti.

Acquis se sastoji od preko 120 000 stranica pravnih dokumenata i godišnje se povećava za otprilike 5000 stranica. Proces prevođenja je kompleksan, skup i vremenski zahtjevan. Eksperti EU smatraju da je za zemlje koje žele pristup EU potrebno oko 10 miliona eura²⁰ i otprilike 7 godina da bi se *acquis* preveo u potpunosti. Obimnost teksta kojeg treba prevesti, međutim nije najveći problem procesa prevođenja; kompleksnost procesa se ogleda u činjenici da se on sastoji iz nekoliko faza: priprema za prevod, definisanje terminologije, prevod, lingvistička redakcija, te stručno i finalno lektorisanje²¹. Slijedeći podatak ilustruje svu ozbiljnost tog izazova: od deset novih zemalja članica koje su pristupile EU 2004. godine, polovina ih je, dva mjeseca prije no što su trebali pristupiti Uniji, priznalo da nisu u potpunosti preveli *acquis* zbog obima i kompleksnosti materijala²². Treba naglasiti da je većina ovih zemalja počela sa prevođenjem još 1996. godine. Pored toga, ove zemlje su trebale prevesti *acquis* na samo jedan jezik, a ne na tri što je slučaj u BiH.

Nepotrebno je naglašavati da je svakoj državi potrebna sofisticirana strategija da uspješno izađe na kraj sa ovim problemom. Na žalost, BiH zaostaje već u fazi formulacije strategije prevođenja. Kako smo saznali iz komunikacije sa DEI-em, "strategija prevođenja ne može biti razmatrana niti usvojena dok se ne riješi ključno pitanje u procesu prevođenja: ciljni jezik"²³

Pronalaženje ciljnog jezika

Kako je pronalaženje rješenja za ciljni jezik ključ za prihvatanje strategije prevođenja - i napokon započinjanje prevoda *acquis*-a - pitanje koje se samo postavlja je: šta je BiH do sada učinila da bi se odredio ciljni jezik?

Odgovor je razočaravajući: ne mnogo. Do sada, da bi se riješilo pitanje ciljnog jezika, u decembru 2008. godine je preduzeta samo polovična mjera, kada je Vijeće Ministara (VM) zadužilo DEI da predloži sastav međuresorne radne grupe koja bi bila zadužena da održi seriju javnih rasprava na temu ciljnog jezika za prevod *acquis*-a.²⁴ Ova grupa, međutim, nikada nije oformljena iz razloga što je Vijeće Ministara smatralo da je etnički sastav grupe koju je predložio DEI

¹⁹ ibid

²⁰ Smjernice za proljetno čišćenje - European pulse – Elektronski mjesečni izvještaj o evropskim integracijama - Br. 31, april 2008. godine

²¹ BiH strategija EU integracija, Direkcija za evropske integracije, 2006. godine

²² Uspješne prakse slovenske javne uprave 2007. godine, drugo prošireno izdanje, 12. novembar 2007. godine

²³ Popularijeva prepiska sa DEI-em, juli 2009. godine

²⁴ 58. sjednica Vijeća ministara Bosne i Hercegovine, 26.8.2008

neadekvatan.²⁵ Kao rezultat toga, serija rasprava o ciljnom jeziku nikada nije održana. Zapravo, progres BiH je blokiran pri prvoj prepreci u prvoj fazi implementacije SSP-a: usvajanju strategije za prevođenje, više od godinu dana nakon njegovog potpisivanja, sa samo četiri i pol godine preostale do 2014, do kada bi BiH trebala harmonizirati svoju legislativu sa zakonodavstvom Evropske unije u skladu sa SSP-om.

Da bi stvari bile komplikovanije, još jedan problem prijeto da produži odgodu započinjanja procesa prevođenja. Direkcija za Evropske Integracije nema Direktora od januara 2009. godine, kada je Osman Topčagić, tadašnji direktor, imenovan za novog BH Ambasadora pri EU u Briselu. Od tada se članovi Komisije pri Vijeću Ministara nadležne za imenovanje novog direktora ne mogu dogovoriti koga da imenuju. U opciji je bilo nekoliko kandidata, jedan konkurs je morao biti poništen jer se političke partije nisu složile oko ostvarenih rezultata njihovih kandidata te su, bez da je iko imenovan, ispolitizirali čitav proces u toj mjeri da ga nije bilo moguće nastaviti. Štaviše, neki od članova Komisije su dali ostavke i morali su biti zamjenjeni novima.²⁶

EU integracije (ni)su prioritet?

Ne postoji pomoć koja može doći iz vana, u vidu smjernica, kako prevladati trenutni nedostatak progressa po pitanju identifikacije ciljnog jezika, usvajanja strategije prevoda i početka prevođenja *acquis-a*. Direktna pomoć od EU se ne može očekivati jer je iz njihove perspektive pitanje jezične politike odgovornost pojedinih zemalja članica, tako da neće dati BiH prijedlog koji jezik da koristi. Zemlja će ovo morati riješiti sama.

Pomoć u BiH ne dolazi ni iz regionalne saradnje, iako su srbijanski zamjenik premijera, Božidar Đelić i i crnogorska ministrica za EU integracije, Gordana Đurović, izjavili da žele da Srbija, BiH, Hrvatska i Crna Gora sarađuju na ovom “vrlo zahtjevnom projektu prevođenja.”²⁷ Na žalost, BiH još uvijek nije poslala zvanični zahtjev Hrvatskoj ili Srbiji za pomoć pri prevođenju *acquis-a*.²⁸

Sumirajući dosadašnje napore BiH da prevaziđe ovu prvu prepreku u procesu EU integracija, prevođenje *acquis-a*, vidimo očigledan nedostatak interesa za ovo pitanje među BiH političarima: više od godinu nakon potpisivanja SSP-a, nema odluke o ciljnom jeziku, što sprečava usvajanje strategije prevođenja, bez koje prevod *acquis-a* ne može ni početi. Na osnovu nedostatka uloženog napora kojeg je BiH do sada pokazala pri prevođenju *acquis-a*, ne može se zaključiti

²⁵ 7. tematska sjednica Vijeća ministara Bosne i Hercegovine, 22.1.2009

²⁶ Glas Srpske, 14. maj 2009

²⁷ Javno.com, Podjela jedinog iskustva: Hrvatska neće Srbiji dati prevode, Lajla Mlinaric Blake, 08.06. 2009

²⁸ Popularijeva prepiska sa DEI-em, juli 2009. godine

ništa drugo nego da pitanje EU integracija nije prioritet za BiH - čini se da je to projekat od manje važnosti, koji se sprovodi laganim tempom.

Put pred nama: penjanje na Mont Everest

Da bi se prevazišao trenutni zastoj, i ubrzao proces evropskih integracija u BiH, predlažemo slijedeće:

Prvo i najvažnije, Vijeće Ministara BiH mora **pitanje EU integracija tretirati sa hitnošću i važnošću s kojom glasači to žele i koju ovo pitanje zahtjeva.**

Da bi se pokazala opredijeljenost Evropskom projektu, **novi Direktor Direkcije za Evropske integracije treba biti imenovan bez daljnjih odgađanja.** Budući Direktor treba biti u mogućnosti da donosi odluke i predstavlja konkretne planove po pitanju procesa prevođenja.

Što se tiče konkretnog pitanja prevođenja *acquis-a*, predlažemo **da se odmah napusti ideja ciljnog jezika.** Uzimajući u obzir nedavnu prošlost BiH, nije realno očekivati da dođe do bilo kakvog dogovora po ovom pitanju.

Zbog trenutne situacije u BiH, gdje je pitanje jezika vrlo emotivno i ima veliki značaj za etnički identitet, svi pokušaji da se prednost da jednom jeziku, čak i iz praktičnih razloga, najvjerojatnije neće biti prihvaćeni. Iako bi odabir jednog ciljnog jezika za prevod *acquis-a* zaista olakšao proces, takav odabir bi značio da jedan od BiH jezika ima veći značaj od druga dva. Ovakva interpretacija bi samo povećala podjele u zemlji koja teži da postane dio ujedinjene Evrope. Najlogičnije rješenje je odmah početi prevod *acquis-a* na sva tri jezika. Oni koji smatraju da bi to značilo više rada nego što je potrebno, trebaju prihvatiti realnost današnje BiH. Odluka da se pravna stečevina EU prevede na sva tri zvanična jezika u BiH bi označila kraj zastoja prouzrokovanog idejom o ciljnom jeziku, a zadatak prevođenja *acquis-a* bi se napokon mogao početi ispunjavati. BiH ne može priuštiti da izgubi još vremena!

Pored ovoga, **Vijeće Ministara BiH bi trebalo hitno imenovati radnu grupu koja će predložiti strategiju BiH za prevođenje *acquis-a*,** uzimajući u obzir specifične društveno-jezične uslove u BiH. Sa takvom strategijom i definisanim smjericama, DEI može početi sistematsko prevođenje *acquis-a* - na tri jezika.

I na kraju, BiH treba preduzeti energične napore da pokrene regionalnu saradnju pa pitanju prevođenja *acquis-a*. Teško je za povjerovati da bi uporne molbe bosanskih Srba Srbiji i bosanskih Hrvata Hrvatskoj za pomoć pri prevodu ostale neuslišene. Takođe, imalo bi smisla da sve zemlje koje koriste međusobno razumljive jezike (Hrvatska, BiH, Crna Gora i Srbija) sarađuju u procesu prevođenja, kako su to predložili i visoki politički dužnosnici u Srbiji i Crnoj Gori.

Sprovođenje navedenih koraka bi osiguralo da proces prevođenja *acquis communautaire* neće dalje odgađati proces EU integracija u BiH, te spriječiti da BiH još više ne zaostaje za svojim susjedima.

Iako tek prvi korak, trenutni početak prevoda *acquis-a* bi pokazao da je BiH opredijeljena za evropske integracije. Vratimo se izjavi Miroslava Lajčaka pri potpisivanju SSP-a, sada je na BiH političarima da odluče koliko će dugo trajati proces pristupanja, i kada će zemlja biti nagrađena članstvom u EU.